

ներն յիշատակեցինք՝ ըսելով թէ ասական գրականութեամբ մուտ գտնելու էր։ Եւ որպէս որ փոքր կերպարանադիրութիւնն է այն՝ որ գրականութեան գործունէութիւնն եկեղեցական շրջանէն դուրս ելելով, հաղորդեցաւ նաեւ աշխարհականաց, որ անմիջապէս միջամտեալ եղան մատենագրութեան։ Այսպէս Թ. Գարսեան վերջեր Մանթար Հերացի բժշկականն է գլխի անցաւ ուսումնասիրելու եւ զինուորական կարգէ աշխարհականաց, որ — թէ եւ ոչ այնչափ բազմութեամբ որչափ յառաջագոյն եկեղեցականք — հետզհետեւ իրարու յաջորդեցին, եւ ասական մատենագրութիւնն այլեւսլլ գրուածովք ճիւղացուցին։ Ուստի մին ի յատուկ նկարագրաց այս նոր գրականութեան՝ եղաւ աշխարհականութիւն, զոր օրինակ հին գրականութեանն էր եկեղեցականութիւն։

Բայց այս յատկութիւն նորոյն այնչափ բացարձակ չէր որչափ հնոյն։ Ասան զի ոչ ասկալ եկեղեցականք եւս մասնակեցեան ասական գրականութեանց, թէ եւ յառաջին ժամանակն որչափ յարապիկ նշանաց կրնայ գուշակուիլ՝ իբր ականայ եւ ստիպելու, զիստարարար յարգունին գրելու առթիւ, որոյ պաշտօնական լեզուն էր նոյն ասական բարբառն։ Այս օրինակն արդէն բաւական ժամանակ յառաջ տուած էր Ներսէս Լամբրոնացի՝ իւր առ Լեւոն թագաւոր դրած զրաբար նամական՝ յոր շատ աւելի ասականութիւն խառն է քան իւր այլ գրուածոց մէջ։ — Այսպէս մեծն վարդան Վ. Արեւելցի առ Հեթում թագաւոր, այսպէս միւս վարդան կամ վարդան, այսպէս Գրիգոր Վաթիկոս Անուարդեցի եւ այլք։ Այս ականայ ասական գրողներուն կարգէ կրնայք գտնել նաեւ զՅովհ. Երզնկացի, որ ի նոյն բունգասեղ կ'երկուց ի խնդրոյ վաղեմանի իշխանի, որ իրմէ խնդրած էր գրել իւր «Յաղագոս Դարկային շարժման» զիբքն, որոյ սկիզբն իբր թէ ինք զինք կը ջատագովէ նոյնպիսի լեզու ի կիր արկանելուն համար, ինչպէս տեսանք նախնիմայ (7) Հատածին մէջ, թէ եւ աւելի ասականութեան կրնայ համարուիլ՝ քան թէ իսկպէս ասական։ — Ասկայն անցմամբ ժամանակին, ըստ մասին գաղափարաց փոփոխութիւնք, ըստ մասին եւս գրաբար գրելու վարժութիւնք նուազելով, նաեւ եկեղեցականք աշխարհականաց պէս՝ ստեպ նոյն խառն բարբառով եւս կը գրէին։ Այսպէս մինչեւ ցայժմ ի մեր ձեռն հասած ասական կամ ասականաւան գրութեանց մէջ կան նաեւ շատ եկեղեցականաց աշխատութիւնք։

Անմայ փոփոխութեամբն ընտան էր որ փոխուէր նաեւ մատենագրութեան նիւթն։ Իւրաքանչիւր հնդկանի իւր գրուածոցն մէջ կը զբաղէ այնու՝ որ իւր վիճակին կամ գործունէութեան շրջանին ներքեւ է։ Եկեղեցական մատենագիրք մեծագոյն մասամբ գրած էին եւ կը գրէին քրոնական նիւթոց վրայ։ այնպէս որ անոնցմէ մեզի մնացած գրոց մէջ, եթէ ի բաց առնենք զպատմականն, հայգի քանն մի գիրք կը գտնենք արտաքին կամ ուսումնական նիւթոց վրայ։ Ինչպէս որ բնական էր այս, նոյնպէս բնական էր որ աշխարհականք ալ առաւելապէս աշխարհական կամ արտաքին նիւթոց նուիրէին իրենց գրիչն, գրէին ուսումնական ճիւղ

ներու վրայ՝ ինչպէս որ իւրաքանչիւր վիճակի հետք կը բերէր։

Այս ամենայն կը տեսնենք ի յաջորդ Հատածս, յոր պիտի խոսիք ասական մատենագրութեան վրայ։

(Հարաւանիւն։)

4. 2. 8.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԲԱՅՈՒՆ Դ

Հիւր Մէլիք-Յակոբեան՝ Բաթիկ Ապրիլ 25 Մայիս 7ին վախճանեցաւ իբր 53 տարեկան հասակին մէջ։ Համալսաւորն Բաթիկ 30 ամեայ անխնոյ գործունէութեամբ մի քան զմի ընտիր բազմութիւ վէպերով ազգին գրական ազգատ գանձանակն հարստացուցած է։ Ռուսահայոց ներկայ գրականութեան մէջ տեսնուած ինքնագիր ազգագրական-վիպական եւ տեղագրական երկասիրութեանց հասանաց սկիզբն, զորիչն ու գլուխն էր Բաթիկ։

Ազգային լրագիրք իրաւամբ ողբացին տաղանդաւոր վիպագրին տարածած մահն։ Այս է ամէն հայ գրագիտաց հետ նաեւ մեր միջիթաւական վիպութիւնն, որ Բաթիկ բազմամեան հայր եղաւ հայ վիպագրութեան, եւ ծնաւ ոչ միայն բազմութիւ գրուածներ՝ այլ եւ գրողներ։

ՊԵՏԱՊՈԼԻՍԻՆ ՀՆՈՐ ԼՐԵՎՈՐԻԹԵՆ

Ի ՍԿՋԱՐԵՆԸ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԵՆԻՔԸ

Բ. ՇՐՋԱՆ

1840-Ե. ՄԻՆՉԵՒ 1860:

(Հարաւանիւն։)

13. ՀԱՅԵՐԵՆԱՍԻՐ.

Շաքաթաթիթ, Զօլառնիս 1843—1846: Իսթ. Խ. Յ. Միլիթրոնիսանց: Տիւ. Արագածոնեաց Բնիկնոյնեան:

ԱՆԼԵՆՆԱՅ ԱՆԴՈՒՄԵՆԻՆ իւր գովելի ընթացքով լրագրութիւնն Զօլառնիս շատ սիրելի ըլաւ, այնպէս որ իրմէ քիչ մ'ետքը նոյն քաղաքի հետզհետեւ նոր լրագիրներ ծնաւ։ 1843ին քանի մ'ուսումնասէր Զօլառնիսցիք Անդոնիսան Եւս ընթերցան հաստատեցին, եւ նոր տպարան մը բացին ազգին օգտակար գրքեր հասցընելու նպատակաւ։ Այս ընկերութեան երախտ-

¹ Յետ ի մատուարի՝ Անգլիան 1888, Թ. 16, ՄԻՆ. 1888, Թ. 48: Բաթիկ երկասիրութեանց վրայ տես Կ. Յիւրեանի ընտիր յօդուածն ի Հնդկաւ Եւրոպայ, 1887, Թ. 8:

րիքն եղաւ Հայրենասէր, Օրդիէ բաւաւական, բաւաւական եւ առաջադասական անուն աշխարհաբար շարաթաթերման, որ 1843 Մայիս 28ին խաչատուր Յ. Մեղիքեանի մանկիկ խմբագրութեամբ սկսաւ հրատարակուիլ շարաթան անդամ մը: Այս առիթ ետեւը նոյն տարւոյ Չոկո. 15ին խափանուեցաւ, որպէս կ'երևայ՝ հակառակորդաց հնաւորիքն: 1844 Ապրիլ 10ին սկսաւ վերստին հրատարակուիլ, սակայն Զմիռնիոյ 1845 Յունիս 21ի զարհուրելի հրդեհն է այդեւտեղի տպարանին ալ փնասեց, եւ խմբագիրն ստիպուեցաւ նոյն տարին Յունիս 27ին ծանուցանել՝ որ Հայրենասէրն առ ժամանակ մի 15 օրն անդամ մը պիտի հրատարակուի: Այսպէս երկշարաթաթերման փնասց մտնելու 1846 Մայիս 10, երբ Նիւթական կարօտութիւնն ստիպեց զինք ընդ միշտ մեկնել ասպարիղէն:

Հայրենասէրի քննադատ գիրքն ըստ ամենայնի նման էր Արշալոյս Արքայութեան, նոյնպէս բովանդակութիւնն եւ արդարութիւնը: Յերթման եւ կրօնի խնդիրներէ ու վեճերէ բոլորովին զգոյշ՝ կու տար իւր ընկերացոյց քաղաքական լեզու, առեւ տրական ծանօթութիւններ, աշխարհագրական տեղեկութիւններ, մանրամասնութիւն եւ պիլ ուսումնական յօդուածոց թարգմանութիւններ: Յիշատակութեան արժանի աղբյուրն ուսումնական յօդուածներն են հետեւեալք.

Աղբյուրի հնութիւն մը (Եկեղեցւոյ անկեան քարի Չապէլ թաղուհիէ, ի թիւին Հայոց Միւլ) Հայրենասէր, 1843, Թ. 1:

Նորագիտ. ուշադր. Հայաստանի նախկին բարեբերութեան, 1843, 5:

Հայոց լեզուին վրայ, 1843, 8:

Համառոտութիւն ազգասիրական սիրագործութեանց Տ. Ներսէս Հայրապետի, 1843, 17, 18:

Հմտութիւն զԷլմանէ (Պր. Բրոստէի, Թրքմ.) 1844, 31:

Երկու յիշատակարանք հնութեան, 1844, 41:

Հաստատութիւն Մենաստանին Էլմանի եւ Ուսումնարանի նորին. 1845, 77, 79:

Պատմութիւն կղզւոյ Սեւանայ, 1846, 103—105:

Հայրենասէրի իւր քննադատն են մասնական արդիւնքը կրնանք թերեւս նկատել սա պարագայն՝ որ իբրեւ գործիք Արքայութեան Էլմանի նոյն աշխատութեան անդամացն ուսումնական աշխատութեանց գրգիռ եղած է: Այն ընկերութեան բարձրագոյն վերջացաւ քննադատն, եւ կը ձայն պատգամ իւր յիշատակարան մը Զմիռնիոյ Հայոց մէջ 1840 էն ետեւ տեսնուած ուսումնական շարժման:

14. Ա Ջ Գ Ս Ս Ի Ր

Յարաթմայմերթ, կալիպթա, 1845—1852:
Խոյն. Մ. Գ. թողարկում: Տպ. Արարատեան
Ընկերութեան:

Հնդկահայ, որ Հայ լրագրութեան Հայրն էին եղած, գարուս գրիթէ մինչեւ կէսն ուսումնական շարժում մը ջնդցին, կարծես յուսահատած Արքայութիւն հրատարակութեան անյաջող փորձէն: Դարուս առաջին կիսոյն վերջին ուսումնական շարժումն՝ որ սկսած էր Հայ գաղթականութեանց մէջ՝ Հնդկահայոց վրայ ալ առնաց ազդեցութեան շննաց, մանաւանդ Արշալոյս Արքայութեան սերտ յարաբերութեամբ, զոր ունէր անոնց հետ, 1845ին սկիզբն աշխարհային մէջ, որ եր Հնդկահայ գաղթականութեան կրթութեալ եւ հարուստ մեծ խումբէն, Արքայութեան Էլմանի անուամբ հիմնարկութիւն մը հաստատեցին տեղացի ուսումնաստեւը, որուն մի միակ վախճանն էր տեղաբնակ Հայոց աղբյուրութեան պահպանման եւ ուսումնական յարաբերութեան ձեռնարկ ըլլալ՝ դպրոցներ հաստատելով, եւ գլխաւորաբար օգտակար դպրեւ հրատարակելով: Գործքն ռուսագիտ. եւ գործունեայ անձանց ձեռք շատ շուտ յաւաք գնաց. նոյն տարին Էլմանի ընկերութիւնն սեպհական տպարան մը բացաւ, որուն անդամներն Եւսեպիս եղաւ Օգոստոս 16 ին Ազգասիր, Օրդիէ Արքայութեան Էլմանի, բաւական, Էլմանի, Էլմանի եւ Էլմանի ինքնուրուշ անուամբ շարաթաթերման մը, որուն վճարմանն՝ «Ուսումնաստեւ զմարդ երջանիկ», Մասեաց փոքրիկ պատկերին ստորոտն կը հանդէսէր:

Արքայութիւն գիրքն եր կէս բառածալ թերթ (4 թուղթ), ապագրութիւնն ու պոյնտի մարտը, տարեկան բաժանորդագրին՝ 24 ուսիկ (գրիթէ 50 Փր.): Խմբագիրն էր Մեծարապ Գալիթեան Թաղապետն, արքայապետ Էլմանի, որ իբրեւ Հայրենասէր գրագետ եւ բանաստեղծ Հնդկահայոց մէջ ամենանշանաւոր անձն է, եւ նոյն ժամանակ կալիպթային նորահաստատ Ս. Սանդիպոյ գպրոցին վարիչն էր:

Արքայութիւն լեզուն ի սկզբան աշխարհաբար էր: Սակայն աշխարհաբար հաճող չեղաւ Հնդկահայոց, որոնց չափ գրագրարի սէր չէ ունեցած եւ ոչ մի Հայ տղոյվարդ, եւ կրնանք ըսել թէ նաեւ գրագրար գրութեան մեծ յաջողութիւն

¹ Մ. Թաղապետն ունի բազմաթիւ ընտիր երկերութիւններ՝ Գլխաւորաբար բանաստեղծական, որոնց մէջ նշանաւոր են մանաւանդ Սեւ Եւ Ստեփան, Կալիպթա, 1847: Եւ Գլխաւորաբար Էլմանի եւ Հայ, Կալիպթա, 1847: Տեւ Կալիպթա Էլմանի Մեծարապ Գալիթեան Էլմանի, Գալիթեան եւ Խմբագրար Տ. Գալիթեան, Գալիթեան, Գալիթեան Գալիթեանի տպարան, 1886:

տեսնուած է միշտ իրենց մէջ: Հասարակաց թա-
խանքանքն ստիպեց զիմբագիրն՝ որ հրատարակ-
մանն քանի մ'ամիս ետքն՝ 1846 թն սկիզբն լե-
զուն փոխէ գրաբարի: Այսպէս գրաբար լեզուա-
ամենայն յաղորդութեամբ շարունակուեցաւ մին-
չեւ 1848 Յունիս 24, երբ Ալէքսէն իւր 141
թուովն դուժեց թէ Աբբաթեան Ընկերութիւնն
լուծուած է, վասն զի Հետզհետէ տպուած գրու-
թերն կը մնային Ընկերութեան քով, եւ Ընկե-
րութեան լուծմամբն կը դադրի նաեւ Ալէքսէն:
Եւ այսպէս Ալէքսէն իւր առաջին շրջանն հինգ
հատորով փակեց, իւրաքանչիւր վեցամսնայն մէկ
հատոր հաշուելով:

Ոչ պնշափ Ընկերութեան լուծումն, որ-
չափ Ալէքսէն գաղաքումն մեծ ազդեցութիւն
բրաւ շնորհաբեակ Հայոց վրայ: «Նշան» գտած
մեծ համակրութեանն: Ամեն կողմանէ ցաւա-
կցուի եւան լիզմեր եւ յորդորներ տեղացին, եւ
կարկառեցան նաեւ զուարթառատ ձեռքեր: Հաս-
շանցաւ: Կարկառայի եւ այլ քաղաքաց հայազգիք
գումար մը ժողովեցին, գնեցին հայերէն տպա-
րանի մը կարեւորներն եւ ընծայեցին Մ. Դ. Թա-
ղիադեանցին՝ պայմանաւ որ շարունակէ Ալէքսէն
հրատարակութիւնն: Արշալայ Աբբաթեան (1848)
իւր 324 թուովն հրաւեր մը կարգաց ազգին
լրութեան, որով նաեւ Եւրոպայէն բաժանորդ-
ներ ձեռք կարկառեցին: Ալէքսէն նոյն տարին
1848 Սեպտեմբ. 16ին վերստին լոյս տեսաւ ի
տպարանի Ալէքսէնի Աբբաթեան, դարձեալ գրա-
բար: Թաղիադեանց լրագրին հոգն բոլորովին
վրան առաւ, եւ ի յիշատակ դադարեալ Ընկե-
րութեան՝ անուանեց զայն Վրդապետ Մարտիրոսեան,
Հռոմէոս-թաղիադեանց, եւ այս Բ. Շրջանին
վճռուան դրաւ: «Մարտիրոս խղճմանքն առնէ
զմարդ երջանիկ», որ խօսքն կը շրջապատէր
թերթին ճակատն տեսնուած Մարտիրոս լեռն, որուն
ստորոտն բաց գիրք մը կը հանգչէր: 1849 Սեպտ.

15ին տասնորեայն փոխեց երկշաբաթ ամբողջ
անուանելով Հռոմէոս-թաղիադեանց, եւ վճռ-
ուարան առաւ: «Աստուած եւ աշխատութիւն»,
Եւրեցաւ այսպէս իբր երկշաբաթ ամբողջ մի-
չեւ 1851 Փետրուար 15, երբ Թաղիադեանց
հարկ համարեցաւ Ալէքսէն Աբբաթեանի 66՝
թուովն նոր ցնցում մը տալ թուլացեալ սրտե-
րու: Նոյն թուով խմբագիրն խմբագրութեան
դրամական նեղութիւններն ու տառապանքները
սրտաշարժ գրելով նկարագրելէն ետեւ՝ սա խօս-
քերով վերջ տուաւ իւր թերթին: «... Եղեն
այս լրագիրը ազգին մերջոյ ի Հնդկիս, որպիսի են
Ալէքսէն եւ Բանալէն Մարտիրոս, Օմանաթեան

լրագիրն Բուսմայոյ, Հոմաթեան կալկաթայ եւ
Ալէքսէնի», այլ ոչ որ ի նոյնն հաս ի հասակ
մանկութեան, ուստի եթէ յամենուստը կուսէ
լքեալ եւ բարձի թողի եղեալ Ալէքսէն Աբբա-
թեան երկնքն եւ կնոյ մեռանիցի՝ չնք զարմանք:
Եթէ քան զնք քաղեան այսքանեաւ գէթ զայս
չափս առնէ ազգայնորէն, առաջին մը ինչուր,
որ համարուեմք զձեռն — Գնա Ալէքսէն, մե-
ռիւր որպէս եւ ամենայն նախորդք թո, եթէ միայն
թո պարծանաց աշխատիս եւ ոչ ընդհանուր աշ-
գիր: Ձի զոր ազգդ ոչ ունիցի, կամ ունի ոչ
կամիցի, եւ քեզ ինքեան աւելորդ այն եւ ան-
պիտան է: Մեռիւր. այլ երանի՜ էր քեզ, եթէ
զմահ ծերութեան Սիմեոն մեռանիցի՝ ասելով.
Արդ արձակեալ զմառայն թո ի խաղաղութիւն,
զի տե՛ն աչք իմ չէրէն-նիւն, թո, զոր պատրաս-
տեցեր ժողովրդեան թում Խորայէլի:

Ո՛ր սիրտ չի խոցիր այս թախտակեց հրա-
ժեշտէն: Այո, ամիս մ'անցաւ, եւ Հնդկաս-
տանի անուանի հայ բանաստեղծն ու հրապա-
րակագիրն հասցուց զինչպեց ուր յաւան զգա-
ուն սրտերուն: Թաղիադեանց նոյն տարին Արշալայ
Աբբաթեանի (1851) 398 թուոյն մէջ «Ալէքսէն
Աբբաթեան այս երրորդ անգամ՝ վերնագրով՝
ժանցեց Մարտիրոս, Դանգուռն, Բաթմախայէ ըն-
դունած նամակներն, որոնց մէջ յիշատակու-
թեան արժանի է ի մէջ այլոց՝ Թուրք Մարտի-
այ Ե. Թարութիւնեան եւ Օրիորդ Թաղուհայ
Մանուկեան: Մարց արդի գրագիտութեան Ալ-
գիս, ի Բաթմախայ, որմը 400 ուստի (գրեթէ
1000 ֆր.) ուղարկելով Թաղիադեանցին կը յաւ-
ելուն: «Եթէ հնար իցէ այսու դուզն գումարի
ձեզ քաղաքս առնել, զի կրկին սկսանելով ի
լոյս ածչեք զԱլէքսէն ձեր մեք հոգւով ուրախ
լինուք. քանզի կարի ցաւ է մեզ ընդ կորուստ
այսպիսի պատուական լրագրի յաղագս մեր ի
Հնդկիս»:

Գործունեայն Թաղիադեանց չյապաղեց.
1851 Սեպտ. 15ին վերստին կեանք տուաւ Ալէք-
սէն Աբբաթեանի, դարձեալ իբր երկշաբաթա-
թերթ: Մակայն այս երրորդ անգամն ալ տարիէ
մ'աւելի չկրցաւ ապրիլ. 1852ին սկիզբները
պատրանն փոխադրուեցաւ ի Չիլդա գիւղաքա-
ղաք, որ Կալկաթայէն գրեթէ 30 մղոն հեռի
է: Այս օրպիտիսութիւնն ալ չօգտեց. 1852
Յունիս 15ին ի սպառ դադարեցաւ բաժանորդաց
պակասութեան պատճառաւ: — Ասիկայ հայ

¹ Այս հոգեկոհայ թերթերն որ հոս յոսով կը բե-
րուին՝ իբր Ալէքսէն յոսով վերջանալ, պէտք չի իմանալ
իրեն Ալէքսէն յոսով հրատարակուի:

լրագրութեան հին, սովորական, համաճարակ եւ մահացու աստեղ է:

Աղօթիքի բովանդակութեան վրայ պայտէս կը խօսի «Ժամանակակից» Երեւոյ (1850, թ. 34). «Իւր Նիւթը քննելով» կը տեսնենք որ քաղաքական մասին կատարելութեան ու շարունակալ ամբողջ պատմութեանն այնչափ միտ չի դնել, այլ աւելի կը ջանայ բարոյական, բանասիրական, տնտեսական ու զուարճալի հաստատուններ հրատարակել, եւ գլխաւորաբար իրեն պարտք կը տեսնէ Հնդկաստանի վրայ ազգային տեղական խնդիրներուն վրայ խօսել, ազգային գէպքերն, ազգային որոշումներն ու զարդոցներուն վիճակը ծանուցանել, հետեղացի վայր ազգային հոգին պահել ու վառել... Աղօթիքի դատարանները բաական պատու են, արձակ ու սուր թէ գովելու եւ թէ յանդիմանելու մէջ... Իսկ իր լեզուն ոճը կենդանի ու խաղաղկուն է, եւ տեղեւոյցը բնութեանը համաձայն նմանութիւններով ռեալիստիկ զարդարուած. մէջը բանասէր մարդու մը մտածութեան արժանի գանձանքն խօսքի կամ բառի գիւտեր կը գտնուին. նոյնպէս նոր շինած կամ բարդած բառերուն մեծ մասն վրայ լեզուականին աշխոյժ կամ յաջողակութիւն մը կ'երեւայ:»

Աղօթիքի աշխարհարարն վառվառն է եւ բնական, եւ որչափ կ'երեւայ գրագրի հետեւողութեամբ գրուած է: Ահաւասիկ պատասիկ մը վրան բանասիրաց:

«Այս տարոյս յորգութիւնն Գանգէսի համարեալ թէ երեք մասն Բանգալու Ծածկէլ այ ինչով երբեմնի շատ քաղաք եւ գիւղերէ, եւ վաճառականաց շատ նաւեր այ հործածել. շատ մարդ իւրեանց կամքովք որդեկանին իւրեանց գրկին եկու եւ երբ օրերով Ծածկէլ վերայ եւ մնացել, որոց օգնութիւն այ հասել փրկուել ան, եւ որոց ոչ քնահատ եւ սովմահ վեր ան ընկել, եւ լուծական գրեգճմանում ան թաղուել. մայրն իւր սիրական գտակի խառն: Աղիողորմ պատահար. ով կարէ առանց արտասուլաց նայիլ այլեանս ողորմիք համարալոցը նեղութեան: Մեր աշխատանք ընկեր պիտանի եւ օգտակար անանցը չարալար պատահարն թաղում ամեն ընծերցողի ինքնին ի միտ առնուլ եւ ցաւակնց լինել: Եթէ տերութիւնն հոգ չառնի իւր տառապանքս հպատակաց վերայ կկարծվի որ ոսկու կը հան. ցոյցի այս ամենաւատ եւ քաղերք երկիր: Հարուսային կոծմիցը այն քափկատուն երկրական խաթունանին, ան ողորմելի կերպ թափառական գարձել, որոց երեքմ լոկ անտերմել զարմարք էր համարել, եւ ժողովուրդը սեփէլ ան խառն ընծանայ ի մեր մայրաքաղաքն եւ իւրեանց անատուքն հոգեւանիքի գնով կամառու վառն իւրեանց ապրօտի:» (Աղօթիք, 1846, թ. 4.)

Աղօթիքն Հնդկահայոց ամենանշանաւոր թերթերն էր, չուենցաւ իւր նմանն ոչ յառաջ եւ ոչ յետոյ: Իւր անայաւուրթեանն եւ տեղական լրոց առատութեամբն շատ սիրելի էր եղած իւր ընծերցողաց: Սակայն իւր կենաց օրերն ալ շատ մ'ուրիշներու պէս երկար չէրան. գրե-

թէ ուժ տարի ապրելէն ետեւ մեռաւ, Հնդկահայոց պատմութեան նշխարաց բաւական հարուստ թանգարան մը եւ հայ լրագրութեան պատմութեան մէջ բարի յիշատակ մը եւ պատուաւոր դիրք մը ժառանգութիւն թողլով: (Հարստօնիէն): Հ. Գ. Գ.

ՄԵՐԱԲԵՍՏԻԴՏԱԿԱՆ

ՎՃՏԻՎԱՆՆԵՆ ԸՐՈՒԵՍՏՈՂՆԵՐՈՒ ՊԱՏԿԱՆԵՐԱԶԱՐԴ

ԱՍՏՐԻՈՅ ԿԵՒՍՈՒՄ ԿԱՅՍԵՐ ՆՈՒԵՐԸ

Մասորից փրանկիսոս Եփէսի կայսրն, որ՝ ինչպէս նաեւ բոլոր կայսերական գերդաստանն՝ խորին մեծարանք եւ հպատակութիւն ունի ի մասնաւորի Նեոն Ժ.Պ. Սրբ. Քահանայապետին, այս յօրհինի առթիւ մեծագին նուէր մ'ընծայած է. այսինքն երկու թղթափ երկայն խաչելութիւն մը գուռ սովիէ եւ շողշողուն գոհարներով ականակապ: Խաչին վրայ կախուած Յիսուսն որանչելիք մըն է քանդակագործութեան: Յիսուսի գլխոյն վրայ շողջանքն ճառագայթածն. պատկ մը կը փայլայ: Բովանդակ խաչն ցանցագրու ագ (filigra) է, ինչպէս նաեւ խաչին չորեքանկիւնի չընաղ խարսխաց վրայ կեցած պատուանդանը, զոր կը պատեն խորշնաձեւ սովի զարդեր եւ դրուագներ: Մեծ ճարտարութեամբ ընդելուզուած չափիւղանքն ու պղծառ մարգարիտներն որ զխաչն եւ անոր խարսխներն ու պատուանդանը կը զարգարեն: Այս խաչելութեան հիպոցիշ գործուածոյն մեր հոս գրած փայտագրութիւնը չի կրնար բոլոր գեղեցկութիւնն երեւցնել, այն գեղեցկութիւնն որ սովիւն եւ մարգարտաց այլեւայլ հակառակ գոյներուն պէսպիսութեանն կը ծնանի. որուն վրայ աւելցուր գոհարաց շողիւնը, եւ քանդակագործութեան ճարտարութիւնն ու վայելելութիւնը:

Այս կայսերական Նուէրն ըստ Օգոստոսփառ Ընծայատուին ինքրանայն՝ որոշուած է Քահանայապետին գրտաղանին վրայ դրուելու:

Պան եւ այլ վեհապետաց, իշխանաց եւ այլ նշանաւոր անձանց ընծայած բազմաթիւ նուէրներ, մի քան զի՛ Տրաշալի եւ թանկագին: Մենք այնչափ միայն յառաջ բերինք, որչափ բաւական էր գագափար մը կառնելու, եւ զանոնք միայն որ մեր ընծերցողաց կրնային հետաքրքրական ըլլալ: